

їх розправити, неначе підкреслює цим рухом свою власну величавість та красу. Ліве крило на скульптурі зображене частково. Воно ніби обрамлює спереду груди птаха, повторюючи лінію окреслення їхнього обрису. Зображення пір'я на цьому фрагменті відповідне оперенню зворотного боку пташиного крила. Хвостова частина скульптури має ушкодження деревини. Пальці лап скульптури птаха теж мають втрати фрагментів: відлущення деревини. Дзьоб, "корона", зворотний бік лівого крила та нижня частина правого, а також лапи та хвіст птаха – білого кольору. Голова, шия, тулуб та верхня частина правого крила – коричневого кольору, з відтінком ближче до червоного. На фрагментах цього кольору залишились поодинокі ознаки покриття із сухозлітного золота чи золотавої фарби. Левкас має численні тріщини та відшарування. Близько 50 % левкасного покриття втрачено внаслідок осипання. Зворотний бік барельєфа плаский. Покриття та фарбування немає. Розмір птаха 48 x 28 x 4, матеріал – дерево, гіпс, фарба.

Нині ми працюємо над створенням тематичної експерсії "Єврейська спадщина Ромен".

Література:

Стрельченко Г. С. Чорна книга Роменщини. 1941–1943. Суми: Корпункт, 2024. 246 с.

Яблонський В. В.

ORCID: 0000-0002-4000-8440

магістр архівознавства,

вчитель історії

Поляхівського ліцею

Теофіпольської селищної ради

с. Поляхова, Хмельницька область, Україна

ЄВРЕЙСЬКА ГРОМАДА ТЕОФІПОЛЯ В ПОДІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

Ключові слова: євреї, штетл, Теофіполь, погром.

Початок ХХ століття характеризувався домінуванням єврейського населення в повітовому містечку Теофіполь (назва на

їдиш – Чон), де вони становили понад 67 % від загальної кількості мешканців [Стасюк 2007, 36]. Соціально-економічна структура штетла ґрунтувалася на ремеслах і торгівлі, у яких єврейські родини відігравали ключову роль. Розвинена інфраструктура включала промислові підприємства, торгові крамниці, заклади охорони здоров'я та освіти. Культурне та духовне життя збагачувалося наявністю бібліотеки, книжкового магазину, друкарні, фотомайстерні [Памятная книжка... 1915, 226], синагоги “Бейт Гамідраш” та молитовних будинків.

Перша світова війна та революційні події стали каталізатором глибоких змін у житті громади. Мобілізація євреїв до армії та конфіскація коней негативно вплинули на економічне становище. Революційні події 1917 року були зустрінуті з ентузіазмом. У Теофіполі з 27 грудня 1917 року до 21 травня 1918 року працювала виборча комісія, метою якої була організація виборів до єврейської общини, що мала захищати економічні інтереси громади. До списку кандидатів увійшли Берко Шпігельман, Бенямин Фішман, Мошко Клейнман, Мендель Вейгман та Янкель Гольденберг [ЦДАВО. Ф. 1854, Оп. 1. Спр. 140. Арк. 20]. Вибори до єврейської общини Теофіполя відбулися 22 січня 1918 року в будинку Менделя Фішмана [ЦДАВО. Ф. 1854. Оп. 1. Спр. 140. Арк. 49]. Однак діяльність єврейської общини була нетривалою: у липні 1918 року закон про єврейські общини було скасовано, а Міністерство єврейських справ ліквідовано до квітня 1919 р.

18 жовтня 1918 року, за даними “Архіву УНР”, поблизу містечка було вбито Герша Ліхтгуртена [Архів УНР 2017, 19]. Цей трагічний інцидент став передвісником катастрофічного погрому 1919 року [Лазарович 2012, 373], який завдав непоправної шкоди єврейській громаді Теофіполя.

28 липня 1919 р. Петро Шишко організував у Теофіполі загін самооборони із 200 українців та 100 євреїв, зробив спробу стримати переважальні більшовицькі сили біля села Котюржинців [Komarnitskyi 2021, 114]. Однак 1 серпня розпочалися вирішальні бої за Теофіполь. Близько 8:00 таращанські більшовицькі полки увірвалися до містечка. Внаслідок цього розпочалася хвиля насильства, що включала грабежі, підпали житлових будинків та торгових закладів, вбивства та випадки сексуального насильства. Ситуацію ускладнювала участь місцевого бідного населення, яке

вдалося до мародерства, розкрадаючи залишки майна: дверні та віконні рами, предмети побуту, меблі та постільну білизну [ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 246. Арк. 6].

Після завершення погрому, приблизно на сьомий день, вцілілі мешканці почали повертатися до зруйнованого містечка, де по-стала жахлива картина руйнувань. Окрім численних спалених будівель, на вулицях лежали тіла загиблих євреїв. Поранених та важкопоранених завдяки зусиллям Червоного Хреста було евакуйовано до лікарень у Кременці та Ланівцях. Згідно зі звітом Київської районної комісії, у Теофіполі знищено 130 господарств, все населення зазнало пограбувань, 88 осіб загинуло, 100 дістали поранення, 20 стали інвалідами, 65 жінок зазнали сексуального насильства, 32 особи зникли безвісти [ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 143. Арк. 49–50]. Уповноважений А. Вертгейм у своїх свідченнях зазначав: “...коли я був у Теофіполі, понівечені та невпізнанні тіла лежали в будинках та на відкритих місцях, і не було кому їх поховати...” [ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 248. Арк. 12–12 зв.]. Погіршення санітарних умов після погрому спричинило спалахи епідемії висипного та черевного тифу, а також голод.

Станом на листопад 1920 року з довоєнної чисельності єврейського населення Теофіполя (близько 4000 осіб) залишилося лише 1450. Більш заможні мешканці емігрували до США та Канади, тоді як ті, хто залишився, опинилися у скрутному становищі, позбавлені засобів для існування. Як зазначалося в тогочасних документах, “навіть чи кожен мешканець має понад двоє пар білизни, і та порвана... діти, серед яких багато напів- та повних сиріт...” [ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 246. Арк. 3]. Ситуація залишалася критичною і на початку 1921 року. 13 березня 1921 року Житомирський єврейський громадський комітет ухвалив рішення про виділення коштів на організацію дитячих садків та шкіл у Красилові, Кульчині, Кузьмині, Теофіполі, Волочиську, Купелі та Острополі [ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 126. Арк. 2] з метою покращення становища дітей, які постраждали від погрому.

Література:

Архів УНР. Міністерство внутрішніх справ. Справоздання губернських старост і комісарів (1918–1920). Київ, 2017. 336 с.

Доповідь уповноваженого Теофільської єврейської общини та посвідчення Теофільської волосної народної управи про погром. ЦДАВО. Ф. 2060. Оп. 1. Спр. 22.

Лазарович М. В. Антиєврейський погромний рух в Україні у 1919 році. Актуальні проблеми політики, 2012. Вип. 45. С. 367–377.

Памятная книжка Волынской губернии на 1915 г. Житомир, 1915.

Програма обстеження єврейського населення в погромлених местах. ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 143.

Протокол заседания коллегии Житомирского Евовещесткома от 13 марта 1921 г. ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 126. Арк. 2.

Протоколи засідань представників єврейських партій та інших організацій з комісією з організації виборів до єврейської громади м. Теофіполя Волинської губернії, списки кандидатів. ЦДАВО. Ф. 1854. Оп. 1. Спр. 140.

Сведения о погромах в м. м. Тростянец, Теофиполе, Теплике и др. ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 246.

Сведения о погромах в м. Трилееве, Тернове, Теофиполе. ДАКО. Ф. Р-3050. Оп. 1. Спр. 248.

Стасюк І. А. Історія Теофіпольської єврейської громади. Хмельницький: Поділля, 2007.

Komarnitskyi O., Komarnitska L. Ukrainian-Jewish relations during the period of the UNR Directory: based of the information on the towns of Right-Bank Ukraine. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk*, 2021. Issue 18.